

Groene schatkamer in de stad

Zich onttrollende koningsvarens bij de grote vijver

HORTUS NIJMEGEN

Citroenvlinder op duifkruid

*De Botanische
Tuin in Nijmegen vier-
de in 2021 zijn 50-jarig
bestaan. De tuin is in 1971
aangelegd in opdracht
van de universiteit. Tot*

*1997 bleef de universiteit de tuin beheren. In 1999
nam Stichting Hortus Arcadië het beheer over.
Op een naastgelegen terrein, beschikbaar gesteld
door de universiteit, verrees een extra tuin met het
accent op tuinkunst: de Theetuin. Het beheer van
beide tuinen is sinds 2015 in handen van Stichting
Hortus Nijmegen.*

Tekst en foto's: Jan Jansen

De Botanische Tuin (circa 3,3 ha) is oorspronkelijk gebaseerd op een uniek samengaan van plantensociologische, ecologische, geografische en esthetisch-architectonische gezichtspunten. Het streven was om, in onderlinge samenhang, elk van deze gezichtspunten te versterken. Inspiratie voor deze opzet vond mede-oprichter prof. Victor Westhoff o.a. in het door Jac. P. Thijsse ontwikkelde concept van een 'instructief plantsoen' en de door Reinhold Tüxen ontworpen plantensociologische tuin van Hannover.

Houding tegenover de natuur

Volgens Westhoff kan men grofweg

op twee verschillende manieren tegenover planten staan. Aan de ene kant is er de 'utilitaire' houding die de plant ziet als een gebruiks-object en aan de andere kant de participerende houding waarbij er verbondenheid is omdat we beiden levende wezens zijn. Het is deze laatste zienswijze die een rol speelt in de Botanische Tuin. De mens is dan niet een tegenover de natuur staand, maar een daarin opgenomen wezen. Bij dichterbij de natuur staande volken wordt wel verondersteld dat er in de schepping een plan verborgen ligt, dat de wijsheid en het begrip van de mens te boven gaat. Dat plan kan wel door mensen aan de verschijnselen en het ritme van de natuur tot op zekere hoogte worden afgelezen. De ontdekking door plantensociologen dat er patronen zijn die relatief constante en trouwe verzamelingen van plantensoorten vertegenwoordigen in een landschap, zou je kunnen zien als een verdieping van inzicht in dat 'plan van de schepping', dat album der natuur.

Natuur en cultuur in de Theetuin

De omgang met planten in de Botanische Tuin is in principe anders dan in een tuin waarin men planten

In zeven natuurgebieden, verspreid door Nederland, staan beeldjes ter nagedachtenis aan Victor Westhoff. Eén ervan staat in de Hortus

rangschikt naar eigen kunstzinnig geloven, zoals in de aanliggende Theetuin. De gecultiveerde verzameling hoeft er niet minder mooi om te zijn. De planten die in de Theetuin groeien zijn aangeplant in perken en vormen dus geen vegetatie. De Theetuin bestaat uit verschillende typen tuinen, o.a. een border-tuin, kruidentuin, schaduwtuin en Australische tuin. Er is ruim plek voor allerlei activiteiten en evenementen die vaak op het snijvlak liggen van cultuur en natuur, waarbij de verbinding tussen mens en natuur centraal staat. Tevens bevinden zich hier de werkruimtes van de vrijwilligers die het onderhoud van de tuinen verzorgen. Tenslotte is er nog de aanliggende proeftuin

met het kassencomplex. Deze zijn uitsluitend bestemd voor wetenschappelijke doeleinden en niet voor het publiek toegankelijk. Ze worden door de universiteit beheerd. Op een relatief klein oppervlak bevinden zich dus drie heel verschillend opgezette tuinen. Deze liggen ook nog eens dichtbij talrijke natuuronderzoeks- en kennisorganisaties die een soort van 'Green Brainport' vormen. Veel van deze onderzoekers bezoeken de tuinen regelmatig tijdens hun lunchwandeling en geven hun waarnemingen door. Het overige publiek dat de tuinen bezoekt is zeer divers van aard, van jong tot oud en met een breed scala aan motieven. De Hortus is daarmee een plek waar

In de theetuin is plek voor cultuur en kunst

inwoners, studenten en medewerkers van universiteit en hogeschool elkaar ontmoeten in een bijzondere, natuurlijke omgeving.

Verspreiding van biodiversiteit

De Botanische Tuin is tevens uitgegroeid tot een hotspot van grote soortenrijkdom en daarom van wezenlijk belang als verspreidingsbron van biodiversiteit naar de campus en de stad. Een heel scala aan planten, dieren en paddenstoelen kunnen van hieruit via ecologische corridors de campus en de stad bereiken en verrijken. De langdurige aanwezigheid van een grote variatie aan wilde planten, grotendeels gerangschikt in verschillende vegetatietypen met hun bijzondere samenstelling, structuren en hun al dan niet bestuivende bezoekers zijn de belangrijkste oorzaak voor deze biologische rijkdom.

De tuin kent zo'n 13 landschapstypen met vertegenwoordigers uit minimaal 18 vegetatieklassen. Het betreft bossen, struwelen, mantels, zomen, heide, graslanden, ruderaal vegetatie, rotsbegroeiingen, 'Hochstauden', natte strooiselruigten,

moeras en open water. Ook herbergt de tuin diverse voorbeelden van Natura 2000 habitattypen en kan zo een rol spelen in de begripvorming bij het publiek voor biotopen uit dit netwerk van natuurgebieden. De beschrijving van de Europese habitats is voor een groot deel gebaseerd op de plantensociologie.

Minuendo intellego

Minuendo intellego of letterlijk vertaald 'door te verkleinen, begrijp

pen' is de titel van een kunstwerk in de Botanische Tuin, gemaakt door Marius van Workum. Door Madurodam loop je niet gauw heen want je raakt niet snel uitgekeken. Ook bij de tuin krijg je het gevoel dat hij groter is dan in werkelijkheid. Veel plantengemeenschappen uit ons land en zelfs van daarbuiten kunnen hier worden beleefd en begrepen. Je kunt door de holle weg of over de slingerende paadjes door het bos lopen met doorkijkjes naar moeras, heuvelhellingen, open graslanden en wat dies meer zij. Aan alle zijden van het bos is er relatief veel lichtinval, maar omdat de bomen een halve eeuw zijn doorgegroeid werpen ze tegenwoordig een breder schaduwvlak over de aangrenzende begroeiingen. Daardoor is het grensmilieu tussen donker en licht verbreed: een uitgelegde zoom. Geen wonder dat soorten van boszomen zich spontaan hebben uitgebreid.

Eiken-Haagbeukenbos

Hier ontbreekt de ruimte om de

Voorjaarslathyrus in het rotsachtige Alpinum

vegetatietypen te beschrijven, maar de begeleidende foto's geven een kleine indruk. Vooruit, heel kort eentje dan, die vooral in het voorjaar mooie aspecten kent, namelijk het Eiken-Haagbeukenbos, een in ons land vrij zeldzame bosplantengemeenschap. Door hun grote esthetische waarde worden soorten uit dit bostype en vergelijkbare bostypen uit buurlanden, al eeuwenlang aangeplant in tuinen en bossen op landgoederen. Ze zijn bekend geworden onder de groepsnaam stinzenplanten.

Nijmegen ligt in het oosten van het land en behoort tot het subcentreuroop plantendistrict. Deze kent een rijkere bosflora dan de overige Nederlandse pleistocene districten. Het natuurlijke areaal van Voorjaarslathyrus (*Lathyrus vernus*) bestrijkt net niet Nederland, maar wel aangrenzend Duitsland waar het o.a. goed gedijt in Eiken-Haagbeukenbossen. Deze fraaie soort is zeldzaam in de Botanische Tuin maar breidt zich wel uit, net als Boswalstro (*Galium sylvaticum*) die in het wild in ons land

Ondergroei van bosanemoon in het Eiken-Haagbeukenbos

waarschijnlijk is uitgestorven. De noordwestgrens van het Europese areaal van Boswalstro reikte tot in Zuidoost-Nederland, in het verleden werd de soort op enkele plaatsen in de omgeving van Nijmegen gevonden. Deze voorbeelden maken duidelijk dat de hortus ook een rol kan spelen bij het behoud van bedreigde en uitstervende plantensoorten, bij voorkeur soorten uit het Rijk van Nijmegen.

Natuurbeleving en -educatie

De belangstelling voor de natuur neemt toe en de functie die Thijsse op het oog had om stedelingen kennis te laten maken met de natuur krijgt nu extra betekenis. In de tuin zijn na een halve eeuw plekken ontstaan die er natuurlijk uitzien en tijd nodig hadden om zich te ontwikkelen. De vegetatie biedt tevens ruimte aan fauna en de bodem toont een zeer gevarieerde schimmelflora die niet of nauwelijks voorkomt in tuinen waarin regelmatig gegraven en geplant wordt. Het natuurschoon en de grote biodiversiteit van de Botanische Tuin stelt de stedeling in staat om deze te beleven, om er van te leren en begrip op te brengen voor natuurbescherming en klimaatadaptatie.

Jan Jansen is vegetatiekundige en bestuurslid van Stichting Hortus Nijmegen.

Meer informatie:
www.hortusnijmegen.nl

Zomertijd in het Alpinum met bloeiend echt walstro